

Ἡ ὁλότητα στή δομή τῆς πόλης*

τῶν Christopher Alexander, Ἄρτεμης Ἀννίνου καί Hansjoachim Neis

Οἱ πόλεις τῆς γῆς καταστρέφονται σήμερα σέ μεγάλο βαθμό ἀπό τή μοντέρνα ἀνάπτυξη. Αὐτό βέβαια δέν σημαίνει ὅτι ὑπάρχει κάποιο ἐνδογενές σφάλμα στά ἐπιτεύγματα τῆς σύγχρονης ἐποχῆς. Ἡ ἀντοχή, ἡ καθαρότητα καί ἡ ἀποτελεσματικότητα τῶν σημερινῶν κτιρίων εἶναι ἀξιοθαύμαστες. Πολύ λίγοι ἄνθρωποι θά ἀπαρνοῦνταν θεληματικά ἕνα σύγχρονο μπάνιο ἢ μιά κουζίνα γιά τά μεσαιωνικά τους ἀντίστοιχα.

Ἄλλά ..., πάνω στήν πορεία τῆς δημιουργίας αὐτῶν τῶν σημαντικῶν ἐπιτευγμάτων, ξεχάσαμε ἕνα μεγάλο μέρος ἀπό ὅ,τι κάποτε ἦταν κοινός τόπος. Ξεχάσαμε, σχεδόν τελείως, τί σημαίνει τό νά χτίσεις μιά πόλη μέ ψυχή, μιά πόλη στέρεα, μέ τήν ἀνθρώπινη συναισθηματική στερεότητα πού βγαίνει ἀπό τήν καρδιά μας καί πού τήν κάνει νά εἶναι ὁ φίλος μας, ἕνας τόπος γιά νά γεννηθοῦμε, ἕνας τόπος γιά νά πεθάνουμε.

Αὐτό τό ξεχασμένο «κάτι» δέν εἶναι ἀπλά μιά αἴσθηση, δέν εἶναι μιά ξεπερασμένη πνευματικότητα πού δέν μπορεῖ νά κατακτηθεῖ ξανά. Εἶναι, ὅπως πιστεύουμε, κάτι συγκεκριμένο, δομικά παρόν σέ πολλές πόλεις τοῦ παρελθόντος, πού ἐξαρτᾶται ἀπό τήν ὑπαρξη σημαντικῶν θεμελιωδῶν κανόνων σέ πολλά ἐπίπεδα δομῆς. Πιστεύουμε ὅτι εἶναι δυνατό νά καθοριστοῦν αὐτοί οἱ κανόνες μέ ἀκρίβεια καί καθαρότητα καί ὅτι, μέ τήν ἐνσωμάτωσή τους στή δική μας σύγχρονη διαδικασία ἀστικής ἀνάπτυξης σέ ὅλα τά ἀπαραίτητα ἐπίπεδα, θά δημιουργηθοῦν οἱ δυνατότητες νά χτίσουμε ξανά τέτοιες λαμπρές πολιτείες πού θά μπορέσουν νά ὑπάρξουν σάν θησαυροί τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς.

Ὄταν περιγράφουμε τίς ὁμορφότερες πόλεις τοῦ παρελθόντος, πάντα ἐντυπωσιαζόμαστε ἀπό τήν αἴσθηση ὅτι εἶναι κατά κάποιο τρόπο «ὀργανικές». Αὐτή ἡ αἴσθηση τῆς ὀργανικότητας δέν εἶναι κάτι ἀόριστο, μιά ἀκαθόριστη σχέση μέ βιολογικές μορφές· δέν εἶναι ἀπλῶς μιά παρομοίωση. Ἀντίθετα, αὐτές οἱ παλαιές πόλεις εἶχαν καί ἔχουν ἀκόμα ἕνα σαφές ὄραμα ἑνός συγκεκρι-

μένου δομικοῦ χαρακτηριστικοῦ. Καθεμιά ἀπό αὐτές τίς πόλεις ἀναπτύχθηκε σάν μιά ὁλότητα, ὑπῆρξε σάν μιά ὁλότητα καί μεγάλωσε σύμφωνα μέ τούς δικούς της νόμους.

Ὄταν λέμε ὅτι κάτι μεγαλώνει σάν μιά ὁλότητα, ἐννοοῦμε ὅτι αὐτή ἡ ἴδια ἡ ὁλότητα εἶναι ἡ πηγή καί ὁ διαρκῆς δημιουργός τῆς συνεχιζόμενης αὔξησής της. Αὐτό σημαίνει πῶς ἡ νέα της αὔξησῃ ἀναδύεται μέσα ἀπό τή συγκεκριμένη καί ιδιόμορφη δομική φύση τοῦ παρελθόντος της καί πῶς εἶναι ἕνα αὐτόνομο ὄλον τοῦ ὁποῖου οἱ ἐσωτερικοί νόμοι καί ἡ ἴδια του ἡ δημιουργία καθορίζουν τή συνέχειά του, τό τί θά ξεπηδήσει μετά.

Αὐτή ἡ αὐξανόμενη ὁλότητα δέν εἶναι ἀπλά κάτι πού ὑπῆρχε στίς παλαιές πόλεις. Ὑπάρχει πάντα σέ ὅλους τούς ἀναπτυσσόμενους ὀργανισμούς, γι' αὐτό ἄλλωστε ἔχουμε τήν αἴσθηση ὅτι οἱ παλαιές πόλεις εἶναι κατά κάποιο τρόπο «ὀργανικές», ἀπλῶς ἐπειδή χαρακτηρίζονται καί αὐτές, ὅπως καί οἱ ζωντανοί ὀργανισμοί, ἀπό αὐτή τήν αὐτοκαθοριζόμενη, αὐξανόμενη ὁλότητα. Ἡ ὁλότητα ὑπάρχει ἐπίσης στά ἔργα τέχνης, σέ ἕναν καλό πίνακα κατά τή διάρκεια τῆς δημιουργίας του, σέ ἕνα ποίημα. Σέ κάθε ὄλον πού μεγαλώνει, ὑπάρχουν μερικά θεμελιακά καί οὐσιαστικά γνωρίσματα.

Πρῶτο, *τό ὄλον αὐτό μεγαλώνει τμηματικά*, βαθμιαία, κομματάκι κομματάκι.

Δεύτερο, *δέν εἶναι προβλέψιμο*. Ὄταν ξεκινᾶς, δέν ξέρεις πού θά καταλήξει γιατί αὐτό μποροῦν νά σοῦ τό πούν μόνο οἱ διαντιδράσεις κατά τή διάρκεια τῆς ἀνάπτυξής του, μαζί μέ τούς ιδιαί-

* Στή διάρκεια τῶν τεσσάρων τελευταίων χρόνων, οἱ συγγραφεῖς αὐτοῦ τοῦ ἀρθροῦ ἀσχολοῦνται μέ τήν ἐπεξεργασία μερικῶν θεμελιωδῶν ἀρχῶν πού συμβάλλουν στή δημιουργία ὠραίων καί συγκροτημένων πόλεων. Ἡ μελέτη αὐτή πρόκειται νά δημοσιευθεῖ σέ βιβλίο ἀπό τίς ἐκδόσεις Oxford Press μέ τόν τίτλο *A New Theory of Urban Design*. Στά δύο ἀρθρα πού ἀκολουθοῦν, «Ἡ ὁλότητα στή δομή τῆς πόλης» καί «Ἡ μελέτη γιά ἕνα τμήμα τῆς παραλιακῆς ζώνης τοῦ Ἁγ. Φραγκίσκου», παρουσιάζουμε μερικές βασικές ἀρχές γιά τόν ἀστικό σχεδιασμό, καθώς καί τήν πρακτική ἐφαρμογή τους.

τερους νόμους τοῦ συγκεκριμένου ὄλου, καί τά στοιχεῖα αὐτά δημιουργοῦνται σταδιακά καθώς τό ὄλον γεννιέται καί συγκεκριμενοποιεῖται.

Τρίτο, *ἔχει ἐσωτερική συγκρότηση καί συνοχή*, εἶναι πραγματικά ὁλότητα, δέν εἶναι ἀποσπασματικό, καί κάθε μέρος του εἶναι ἐπίσης ἕνα ὄλον πού συσχετίζεται μέ τά ὑπόλοιπα, μέ ἀπρόσμενους καί σύνθετους τρόπους, σάν τά μέρη ἑνός ὄνειρου.

Τέταρτο, *εἶναι γεμάτο ἀπό συναίσθημα*, γιατί ἡ ὁλότητά του μᾶς ἀγγίζει, συνδέεται μέ τά πιό βαθιά συναισθήματα μέσα μας καί ἔχει τήν ἰκανότητα νά μᾶς συγκινήσει, νά μᾶς κάνει νά κλάψουμε, νά μᾶς κάνει εὐτυχισμένους.

Κάθε ὁλότητα πού ἔχει κάποια σημασία, ἡ ἴδια ἡ ζωή μας, ἕνα μωρό, ἕνα δάσος, μιά ὁμορφη ζωγραφιά, μιά παλαιά πόλη, ὅλα ἔχουν αὐτά τά τέσσερα γνωρίσματα. Παρ' ὅλα αὐτά, ἡ σύγχρονη πρακτική τῆς πολεοδομίας καί τοῦ ἀστικοῦ σχεδιασμοῦ δέν ἀσχολεῖται μέ ὁλότητες πού μεγαλώνουν καί κατά συνέπεια οἱ πόλεις πού παράγει δέν ἔχουν αὐτά τά χαρακτηριστικά. Ὁ τρόπος πού οἱ σύγχρονες ἀστικές διαδικασίες λειτουργοῦν, μέσα ἀπό τόν ἀστικό σχεδιασμό καί τήν ἀστική ἀνάπτυξη, εἶναι πολύ διαφορετικός ἀπό ὅ,τι περιγράφηκε παραπάνω. Ὄταν ἡ ἀνάπτυξη εἶναι τμηματική, ὅπως συχνά συμβαίνει, ὁ τμηματικός της χαρακτήρας δέν συμβάλλει σέ μιά αὐξανόμενη ὁλότητα, εἶναι ἀπλῶς τμηματική καί παράγει ἀσυσχετίστες πράξεις πού ὀδηγοῦν σέ χάος. Ὄταν ἡ ἀνάπτυξη εἶναι σχεδιασμένη, τά σχέδια δέν ἔχουν τήν ἰκανότητα νά προκαλέσουν τή δημιουργία μιᾶς ζωντανῆς αὐξανόμενης ὁλότητας. Ἀντί γι' αὐτό, ἐπιβάλλουν μιά τεχνητή, πλασματική ὁλότητα πού προσπαθεῖ νά μιμηθεῖ τήν ὁλότητα τοῦ παρελθόντος, ἀλλά τό κάνει μόνο μέ ὀλοκληρωτικά μέσα, μέ τό νεκρό χέρι τῆς στρατιωτικῆς τάξης πού δέν πετυχαίνει σχεδόν τίποτα.

Αὐτό τό εἶδος τῆς σχεδιασμένης ἀστικής ἀνάπτυξης δέν εἶναι μή προβλέψιμο, ὅπως ἡ δημιουργία μιᾶς ὁλότητας. Εἶναι προβλέψιμο. Δημιουργεῖ τάξη μέ τό ζόρι, στήνοντάς την ἐκ τῶν προτέ-

Μετάφραση Λεωνίδα Πάκα

Wholeness in the structure of the city

by Christopher Alexander, Artemis Anninou and Hansjoachim Neis

The cities of the world are, for the most part, now being destroyed by modern growth. This is not because there is anything inherently wrong in the accomplishment of the modern era. The strength, cleanliness and efficiency of modern buildings are marvelous. Few people would willingly give up a modern bathroom or a modern kitchen for their medieval counterparts. But in the process of learning these great accomplishments we have also forgotten a

great deal of what was once commonplace. We have forgotten almost entirely what it means to build a city with spirit, with feeling of solidity - of human, emotional solidity - which comes from the heart, which is a friend, a place to be born, a place to die.

This forgotten "something" is not merely a feeling nor a bygone spirituality which cannot be recaptured. It is, we believe, something specific, structurally present in the many cities of the past, which depends on

the action of deep rules at many levels of structure. We believe that it is possible to specify these deep rules, clearly and precisely, and, by embodying them in our modern process of urban growth, at all the necessary levels of structure to create the possibilities again of building those great cities which can act as treasures of the human heart.

When we describe the most beautiful towns and cities of the past we are always im-

ρων καί προσπαθώντας κατόπι νά γεμίσει άπλώς τά κενά.

Καί φυσικά, αὐτοῦ τοῦ εἴδους ἡ ἀνάπτυξη δέν ἔχει συγκρότηση καί συνοχή μέ κάποια βαθιά αἰσθητή ἔννοια. Ἡ τάξη πού παράγει εἶναι ἐπιφανειακή, βρίσκεται μόνο στό σχέδιο ἢ στήν τεχνητή τακτικότητα τῶν διατάξεων. Δέν ὑπάρχει βαθιά ἐσωτερική συνοχή πού νά μπορεῖ νά γίνει αἰσθητή σέ κάθε κατώφλι, σέ κάθε σκαλί, σέ κάθε δρόμο.

Τέλος, ἡ σύγχρονη σχεδιασμένη ἀνάπτυξη καί αὐτός ὁ ἀστικός σχεδιασμός πού τώρα μᾶς φαίνεται φυσικός, σίγουρα δέν ἔχει τή δύναμη νά προκαλέσει μέσα μας κανένα βαθύ συναίσθημα. Στήν καλύτερη περίπτωση μπορεῖ νά ἐπικαλεστεῖ τόν θαυμασμό μας, τό εἶδος τοῦ θαυμασμοῦ πού ἀξίζουν τά «ἀρχιτεκτονικά» περιοδικά καί τά chic πράγματα. Ἀλλά γιά βαθιά συναισθήματα δέν μπορεῖ νά γίνει λόγος, δέν ὑπάρχει οὔτε ἴχνος, οὔτε καν πιθανότητα νά ὑπάρξουν.

Οἱ νόμοι, οἱ ἐσωτερικοί νόμοι, πού φτιάχνουν ἕνα αὐξανόμενο ὅλον, εἶναι, φυσικά, βαθιοί καί πολύπλοκοι. Σέ πολλές περιπτώσεις, ὅπως στήν περίπτωση ἑνός ποιήματος πού παίρνει μορφή στό μυαλό κάποιου ἢ ἑνός πίνακα ζωγραφικῆς πού ἀρχίζει νά σχηματίζεται, ποτέ δέν ἀναρωτιόμαστε τί εἶναι αὐτοί οἱ νόμοι; δέν ὑπάρχει λόγος, εἶναι κάτι πού γίνεται ὅταν κάποιος, ἀσύνειδα, τοῦ παρέχει τή δυνατότητα νά συμβεῖ. Στήν περίπτωση τῶν ζωντανῶν ὀργανισμῶν ἔχουμε ἀρχίσει νά ἀναρωτιόμαστε τί εἶναι αὐτοί οἱ νόμοι καί ἡ ἱστορία τῆς βιολογίας στά τελευταῖα 50 χρόνια - τήν περίοδο πού ἡ ἐρώτηση αὐτή διατυπώνεται πιά σοβαρά - καταφέρνει μόνο νά μᾶς κάνει ξεκάθαρο τό πόσο τρομερά δύσκολη ἐρώτηση εἶναι.

Παρόλο πού ξέρουμε πώς αὐτοί οἱ νόμοι πρέπει νά ὑπάρχουν, συγκεκριμένα καί σέ κάθε ἐπίπεδο, ἀπό τό πρωταρχικότερο ὡς τό ἐπίπεδο τοῦ κυττάρου, μέσα ἀπό τή γενική τάξη πού διαμορφώνει ὁλόκληρο τόν ἀναπτυσσόμενο ὀργανισμό, ἡ ἱκανότητά μας νά κατανοήσουμε καί νά περιγράψουμε αὐτούς τούς νόμους μέ ἕνα ἀρκετά συγκεκριμένο τρόπο πού νά ἀποδίδει ἱκανοποιητικά τήν αὔξηση, τήν ἀνάπτυξη καί τή μορφολογία τοῦ σχηματιζόμενου ὀργανισμοῦ εἶναι ἀκόμα ἐκπληκτικά μικρή.

Γιά νά τό ποῦμε ἀρκετά ἀπλά, δέν ξέρουμε ἀκόμα πῶς λειτουργεῖ αὐτή ἡ διαδικασία. Οἱ πιθανότητες εἶναι ὅτι θά εἶμαστε σέ θέση νά τήν περιγράψουμε ἱκανοποιητικά κάποια στιγμή στήν ἐπόμενη ἑκατονταετία.

Παρ' ὅλα αὐτά, στήν περίπτωση τῆς πόλης, δέν μπορούμε νά ἀρκεστοῦμε στήν ἀσύνειδη διαδικασία ἑνός μεμονωμένου ἀνθρώπινου μυαλοῦ, ὅπως στήν περίπτωση τῆς ποίησης, οὔτε μπορούμε νά ἀνεχθοῦμε τήν ἄγνοια πού ἔχουμε στή βιολογία. Ὁ λόγος εἶναι, πολύ ἀπλά, ὅτι μιά καί γιά νά παραχθεῖ μιά πόλη πρέπει νά συνεργαστοῦν ἑκατοντάδες ἢ μᾶλλον χιλιάδες ἄνθρωποι, ἡ ὁλότητα μπορεῖ νά ὑπάρξει μόνο στό μέτρο πού θά μπορέσουμε νά ἐκφράσουμε συγκεκριμένα αὐτούς τούς νόμους καί θά μπορέσουμε ἔπειτα νά τούς εἰσαγάγουμε ἀνοιχτά μέσα στή συνήθη διαδικασία τῆς ἀστικής ἀνάπτυξης.

Ἡ ἀνάγκη λοιπόν γι' αὐτή τή συγκεκριμενοποίηση, καθώς καί γιά τή συνεργασία τοῦ κοινοῦ, κάνει ἀπαραίτητο γιά μᾶς νά προσπαθήσουμε νά σχηματοποιήσουμε τούς νόμους τῆς φυσικῆς αὔξησης ὅπως ἐκφράζονται στήν περίπτωση τῶν πόλεων.

Ἀντιμετωπίζουμε τότε τήν ἐρώτηση: Τί εἶδους νόμοι χρειάζονται σέ ὅσαδήποτε διαφορετικά ἐπίπεδα, γιά νά δημιουργήσουν ἕνα αὐξανόμενο ὅλον σέ μιά πόλη ἢ σέ ἕνα τμήμα μιᾶς πόλης.

Στή μελέτη μας βρήκαμε ἀπαραίτητο νά ὀρίσουμε ἕνα ἐκπληκτικά πλούσιο καί πολύπλοκο σύστημα κανόνων, πού λειτουργοῦν σέ πολλά διαφορετικά ἐπίπεδα ἀστικής δομῆς. Παρ' ὅλα αὐτά, μιά καί ὑπάρχουν τόσο πολλοί διαφορετικοί κανόνες, τόσο πολλά διαφορετικά ἐπίπεδα, καί μιά καί ὁ χώρος μας ἐδῶ εἶναι περιορισμένος, θά δώσουμε μιά γενική εἰκόνα τεσσάρων βασικῶν κανόνων, τονίζοντας τά γενικά τους στοιχεία καί τόν τρόπο μέ τόν ὁποῖο καθένας ἀπό αὐτούς συμβάλλει στή δημιουργία ὁλότητας στήν ἀστική δομή.

Οἱ τέσσερις βασικοί κανόνες εἶναι:

- α) ἡ ἀνάπτυξη πραγματοποιεῖται τμηματικά,
- β) ἡ διαδικασία καθοδηγεῖται ἀπό ἕνα σύστημα ἀναδυόμενων ὁλοτήτων,
- γ) ἡ δημιουργία θετικοῦ ἀστικοῦ χώρου,
- δ) ἡ δημιουργία κέντρων καί ἡ αὔξηση τοῦ ἀστικοῦ χώρου.

A. Ἡ ἀνάπτυξη πραγματοποιεῖται τμηματικά

Οἱ αὐξανόμενες ὁλότητες πού παρουσιάζονται στήν ἀναπτυσσόμενη ἀστική δομή, φανερώνονται πάντα βαθμιαία. Κάθε προσπάθεια νά προβλεφθοῦν ἢ νά δημιουργηθοῦν βίαια, ὅπως συμβαίνει στά συμβατικά ρυθμιστικά ἢ πολεοδομικά σχέδια, πάντα θά ἀποτυχαίνει, γιατί δέν μπορεῖ νά εἶναι ἀρκετά εὐαίσθητη στήν ἀνάγκη γιά ὁλότητα, οὔτε εἶναι ἱκανή νά ἐπιδιορθώνει τίς ἀτέλειες στήν ὁλότητα.

Συγκεκριμένα, στήν περίπτωση μιᾶς πόλης, αὐτό πού ἐπιτρέπει τήν προοδευτική συμπλήρωση τοῦ ὅλου εἶναι ἡ ἀμοιβαία προσαρμογή ὅλων τῶν πράξεων οἰκοδόμησης. Μποροῦμε νά εἶμαστε σίγουροι ὅτι κάθε δεδομένη πράξη οἰκοδόμησης εἶναι ἀτελής. Ἄν ὅμως κάθε πράξη δέν εἶναι παρά ἕνα μικρό στοιχεῖο σέ μιά συνεχῆ ἀλυσίδα πράξεων, τότε κάθε πράξη μπορεῖ νά καλύψει τά λάθη καί τίς ἐλλείψεις στήν τάξη πού παράχθηκε ἀπό τήν προηγούμενη πράξη, καί τό σύστημα θά μπορεῖ νά ἀναπτύσσεται ἀρμονικά, διορθώνοντας πάντα τόν ἑαυτό του καί προσπαθώντας συνεχῶς νά πλησιάσει μιά κατάσταση τάξης καί εὐρυθμίας, παρά τίς ἀτέλειες τῶν ἐπιμέρους συνεισφορῶν.

Ὅστόσο, γιά νά μπορέσει ἡ τμηματική διαδικασία νά προκαλέσει τή δημιουργία ἑνός ἀναπτυσσόμενου ὅλου, εἶναι ἀπαραίτητο κάθε ἐπέμβαση στόν χώρο νά συμβάλλει ἐνεργά στόν βαθμιαῖο σχηματισμό του. Τοῦτο σημαίνει ὅτι τά μεμονωμένα ἀρχιτεκτονικά ἔργα πού εἰσάγονται μέσα στόν ἀστικό ἰστό πρέπει νά γίνονται δεκτά ἄν συνεισφέρουν στή δημιουργία τοῦ ὅλου καί νά ἀπορρίπτονται, ἢ τουλάχιστο νά τροποποιεῖται, ἄν δέν συμβάλλουν σέ αὐτή.

Κατά συνέπεια, ἡ διαδικασία τῆς δημιουργίας τοῦ ἀστικοῦ χώρου πρέπει νά εἶναι τμηματική καί νά προχωρεῖ μέ μικρές προσθήκες, ἔτσι ὥστε νά μπορεῖ νά δίνεται ἡ ἀπαραίτητη προσοχή στό εὐρύ φάσμα τῶν ἐμφανιζόμενων δομῶν πού δημιουργοῦνται σέ πολλά διαφορετικά ἐπίπεδα καί νά ἐπαυξάνεται καί ἐντείνεται ἡ ὁλότητα αὐτῶν τῶν διαφορετικῶν δομῶν, καθώς ἡ διαδικασία προχωρεῖ.

pressed by a feeling that they are somehow "organic". This feeling of organicness is not a vague feeling of relationship with biological forms; it is not merely an analogy. It is, instead, an accurate vision of a specific structural feature which these old towns had, and still have. Each of these towns grew as a whole, existed as a whole, and grew under its own laws of wholeness. When we say that something grows as a whole, we mean that its own wholeness is the birthplace, the origin, and the continuous creator of its ongoing growth; that its new growth emerges from the specific and peculiar structural nature of its past,

and that it is an autonomous whole, whose internal laws and whose emergence governs its continuation, governs what emerges next.

This kind of growing wholeness is not merely something that existed in old towns. It exists always in all growing organisms - this is why we feel that old towns are somehow organic... simply because they share, with organisms, this self-determined, inward governed, growing wholeness. And it exists, also, in works of art. It exists in a good painting during the time of its creation. It exists in a poem.

In each of these growing wholes, there are

certain fundamental and essential features. First, *the whole grows gradually, piecemeal, bit by bit.*

Second, *it is unpredictable.* When you begin, you do not know where it will end, because only the interaction of growth together with the laws of the whole can tell you that, and they only exist gradually, as the whole itself comes into being.

Third, *it is coherent;* it is indeed whole, not fragmented, and its parts are also whole, related like the parts of a dream to one another in surprising and complex ways.

And fourth, *it is full of feeling...* because its wholeness touches us, connects with the

B. Η διαδικασία καθοδηγείται από ένα σύστημα αναδυόμενων ολότητων

Η τμηματική αύξηση από μόνη της μπορεί πολύ εύκολα να μην παράγει τίποτα. Τό περιεχόμενο ενός σκουπιδοτενεκέ αυξάνει τμηματικά, αλλά δεν υπάρχει στην περίπτωση αυτή κανένα αυξανόμενο όλο. Η τμηματική αύξηση είναι απαραίτητη για την ανάπτυξη της ολότητας, αλλά σίγουρα δεν είναι αρκετή. Για να προσδώσουμε τάξη και εύρυθμία στην τμηματική αύξηση, πρέπει να έχουμε συνειδητή γνώση του συστήματος των αυξανόμενων ολότητων που εμφανίζονται σε διάφορες κλίμακες. Αυτές οι αυξανόμενες ολότητες δεν είναι προβλέψιμες. Κάθε στιγμή, το σύστημα των αναπτυσσόμενων ολότητων υπάρχει με τη μορφή μιας σειράς από μερικές πλήρως συμπληρωμένες ολότητες, όρισμένες μερικά συμπληρωμένες και άλλες που ακόμα δεν έχουν μορφοποιηθεί, αλλά για τις οποίες, μέχρι στιγμής, υπάρχουν μόνο άοριστες ένδειξεις. Κάθε βήμα στην τμηματική διαδικασία μετασχηματίζει αυτή τη δομή σε μία ακόμα πιο σύνθετη δομή, όπου οι ένδειξεις σταδιακά συγκεκριμενοποιούνται με τη μορφή νέων ολότητων, και στην οποία οι νέες αυτές ολότητες οδηγούν με τη σειρά τους σε νέες ένδειξεις και για άλλες ακόμα πιθανές κανούριες ολότητες.

Για να γίνει αυτό κατανοητό, μπορούμε να διατυπώσουμε αξιωματικά τους ακόλουθους έπτά κανόνες:

1. Κατά τη διαδικασία ανάπτυξης του άστικού χώρου εμφανίζονται όρισμένες μεγαλύτερες δομές. Αυτές οι μεγάλες δομές είναι διακεκριμένες και αναγνωρίσιμες οντότητες, μεγαλύτερες από κάθε μεμονωμένο κτίριο. Είναι ουσιαστικά οι ένότητες δημόσιου χώρου που σχηματίζονται από συγκροτήματα ή σύνολα κτιρίων.

2. Αυτές οι δομές εμφανίζονται σιγά σιγά, πράγμα που σημαίνει ότι δεν υπάρχει μεμονωμένη επέμβαση στον χώρο που να παράγει μόνη της μία από αυτές τις δομές στο σύνολό της. Κάθε τέτοια δομή σχηματίζεται σταδιακά.

3. Αυτές οι μεγαλύτερες δομές ξεπηδούν από μόνες τους. Δεν σχεδιάζονται εκ των προτέρων, αλλά διαμορφώνονται βαθμιαία και προκαλούν πάντα έκ-

πληξη, ακόμα και στους ανθρώπους που έχουν συμβάλει στη δημιουργία τους.

4. Ωστόσο, η συνειδητή γνώση της ύπαρξης αυτών των αναδυόμενων δομών παίζει ουσιαστικό ρόλο στη διαδικασία με την οποία γεννιούνται. Κάθε μεμονωμένο άτομο που αναλαμβάνει μία επέμβαση στον χώρο γνωρίζει πάντα το γενικό πλαίσιο των μεγαλύτερων δομών που είτε υπάρχουν, είτε δημιουργούνται, είτε απλώς διαφαίνονται άμυδρά στον ορίζοντα, και διαμορφώνει τη δική του ατομική επέμβαση έτσι ώστε να συνεχίσει και να αναπτύξει αυτό το σύμπλεγμα των εμφανιζόμενων δομών με τον πιο ικανοποιητικό τρόπο.

5. Καθεμιά από αυτές τις μεγαλύτερες ολότητες έχει μία πολύ συγκεκριμένη φυσική ιστορία που περνάει από τρεις φάσεις. Ο τρόπος που η μεμονωμένη επέμβαση στον χώρο δημιουργεί σταδιακά αυτές τις ολότητες, συνδέεται με αυτές τις τρεις φάσεις: φάση α: κάποια επέμβαση δημιουργεί μία ένδειξη της νέας δομής· φάση β: μία ή περισσότερες πρόσθετες επεμβάσεις *συγκεκριμενοποιούν* το κύριο περίγραμμα της δομής· φάση γ: μία σειρά παραπέρα ενεργειών *συμπληρώνουν* τη δομή.

6. Ωστόσο, μπορούμε να αρχίσουμε να διακρίνουμε την πολυπλοκότητα της διαδικασίας μόνο όταν αναγνωρίσουμε το γεγονός ότι κάθε επέμβαση στον χώρο λειτουργεί ως προς τις διάφορες μεγαλύτερες δομές και με τους τρεις παρακάτω τρόπους:

α) Βοηθάει πάντα στο να συμπληρωθεί τουλάχιστο μία δομή που έχει ήδη σαφώς καθοριστεί.

β) Συνήθως παίζει κάποιο ρόλο στον καθορισμό και τη συγκεκριμενοποίηση κάποιας άλλης ως τώρα λιγότερο σαφώς καθορισμένης δομής, για την οποία μέχρι στιγμής υπήρχαν μόνο ένδειξεις από προηγούμενες επεμβάσεις.

γ) Συνήθως δημιουργεί κάποια ένδειξη για κάποια έντελως καινούρια μεγαλύτερη δομή, που θα εμφανιστεί και θα ολοκληρωθεί σε επόμενες φάσεις.

Με αυτό τον τρόπο, κάθε αξιολογή και αποδεκτή επέμβαση στον χώρο παίζει κάποιο ρόλο σε τρεις τουλάχιστο μεγαλύτερες δομές, στις οποίες συνεισφέρει και τις οποίες διαμορφώνει.

7. Ο συνολικός αριθμός αυτών των μεγαλύτερων δομών μέσα σε μία διαδικα-

deepest things in us, and has the capacity to move us, to bring us to tears, to make us happy.

All the wholes which matter have these four features; our own lives, a newborn child, a forest, a beautiful drawing, an old town.

The laws, the inner laws, which make a growing whole, are of course profound and intricate. In many cases, as in the case of a poem forming in a person's mind, or in a painting which forms itself, we never ask ourselves what these laws are... there is no need to... it is enough, for one person, unconsciously to allow it to occur.

In the case of biological organisms, we

have begun to ask ourselves what these laws are. And the history of biology in the last fifty years - the period when this question has been seriously asked - only makes it clear how immensely difficult a question this is.

Although we know that such laws must be there, concretely, at every level, from the generic to the cytological, through the large global order which informs the whole growing organism, our capacity to understand and describe these laws in a concrete enough way, to account properly for the growth, the development and the morphology of the emerging organism, is still in-

σία αύξησης είναι απρόσμενα μεγάλα. Κάθε μεγάλη δομή δέν είναι μιά απομωμένη ένότητα. Συσχετίζονται, συνυφαίνονται και άλληλοκαλύπτονται όλες μαζί μέ τόν πιό πολύπλοκο τρόπο.

Γ. Ἡ δημιουργία θετικού αστικού χώρου

Πολύ συχνά, στίς σημερινές πόλεις, ό υπαίθριος χώρος έχει καταντήσει ένα απομεινάρι, τό κενό ανάμεσα στά κτίρια, ένας χώρος κυκλοφορίας και στάθμευσης αυτοκινήτων ή, στήν καλύτερη περίπτωση, ένας χώρος για έξωραϊσμό μέ φυτά και γλυπτά.

Παρ' όλα αυτά, ό λεγόμενος «υπαίθριος χώρος» είναι έξίσου σημαντικός μέ τά κτίρια, άν θέλουμε νά δημιουργηθεί ζωντανός αστικός ιστός. Ἡ εμπειρία δείχνει συνεχώς ότι ή άρμονία, ή ήρεμία και ή ζωντάνια μιās πόλης έξαρτώνται από τή συνεκτικότητα και τή «θετικότητα» του υπαίθριου χώρου της, από τό άν κάθε μικρό ή μεγάλο τμήμα του χώρου πού βρίσκεται ανάμεσα στά κτίρια είναι έξίσου συγκροτημένο και συγκεκριμένο και έχει αντιμετωπιστεί έξίσου σοβαρά όσο και μιά πολύ ωραία αίθουσα.

Γιά νά γίνει σωστός ό υπαίθριος χώρος, θά πρέπει ό καθορισμός του σχήματός του νά γίνεται πριν από τόν καθορισμό τών κτιρίων. *Αυτό σημαίνει ότι, πάνω από όλα, τά κτίρια τοποθετούνται μέ τέτοιο τρόπο ώστε νά δημιουργούν θετικό υπαίθριο χώρο.*

Πέρα από αυτό, κάθε τμήμα του υπαίθριου χώρου πρέπει νά είναι από μόνο του μιά πλήρως καθορισμένη όντότητα, μέ τό δικό της κέντρο, τά δικά της όρια, τή δική της αίσθηση και τόν δικό της χαρακτήρα. Ὡστόσο, ό χώρος μπορεί νά όριστεί ουσιαστικά μόνο μέ τήν ίδια τήν τοποθέτηση κτιρίων. Είναι αρκετά σπάνιο τοίχοι, πεζούλια, δέντρα και άλλα τέτοια μή συμπαγή και όγκώδη στοιχεία νά μπορούν νά χρησιμοποιηθούν καθοριστικά για τή δημιουργία σωστού αστικού υπαίθριου χώρου.

Κάθε ξεχωριστό κτίριο πρέπει νά συγκεκριμενοποιείται, όσον άφορά τή γεωμετρία του και τή γεωμετρία του χώρου πού τό περιβάλλει, μέ βάση ένα πολύ συγκεκριμένο σύνολο κανόνων πού διέπουν τή διαμόρφωση και τήν παραγωγή του ύγιους αστικού χώρου. Αυτοί οί κανόνες έχουν καθοριστεί για πέντε

διαφορετικά είδη υπαίθριων χώρων. Ἔτσι, αναφέρονται στή δημιουργία ζωντανών και κατάλληλα σχηματισμένων πεζοδρόμων και πλατειών, στή δημιουργία ωραίων και οικείων κήπων, στήν ύπαρξη καλοσχηματισμένων και σωστά τοποθετημένων δρόμων και, τέλος, στή σωστή κατανομή τών χώρων στάθμευσης.

Είναι άπαραίτητο νά διαμορφώσουμε κανόνες πού νά λειτουργούν τμηματικά, μέ τέτοιο τρόπο ώστε όταν μιά νέα οικοδομική προσθήκη εισάγεται στον αστικό ιστό, ή τοποθέτησή της και τό σχήμα της νά συμβάλλουν στή δημιουργία πιό χρήσιμου και θετικού υπαίθριου χώρου. Ὁ σκοπός αυτών τών κανόνων είναι νά συντηρούν συνεχώς τήν όλότητα τής αστικής δομής και νά βελτιώνουν τό αυξανόμενο όλον. Κατά συνέπεια, ή τοποθέτηση και ή διαμόρφωση κάθε νέας κτιριακής μονάδας πρέπει νά ακολουθεί όρισμένους άπλους κανόνες, πού είναι διαφορετικοί από αυτούς πού έχουμε συνηθίσει. Για παράδειγμα, μιά νέα μονάδα δέν πρέπει άναγκαστικά νά έντάσσεται σε κάποιο αυθαίρετα καθορισμένο «οικόπεδο», μιά και τά οικόπεδα καθορίζονται άφου έχουν γίνει τά κτίρια. Πάνω από όλα, ό κύριος σκοπός κάθε κτιριακής προσθήκης είναι νά δημιουργεί δημόσιο χώρο. Ἡ σκοπιμότητα τών βασικών αυτών κανόνων είναι νά παράγουν μιά χρήσιμη, εύχάριστη και γεμάτη αίσθημα διάταξη αστικού χώρου. Γιατί είναι προπάντων τά κτίρια πού παράγουν αυτό τόν χώρο. Ὁ πιό σημαντικός γενικός κανόνας είναι, λοιπόν, ότι κάθε προσθήκη κτιρίου συντελεί στό νά επεκτείνει τό όλον, νά αυξάνει τήν άρμονία του, νά του δίνει συνέχεια, νά του δημιουργεί κάποιο καινούριο κέντρο και, τέλος, νά προσδίδει γενική άπλότητα και όμορφιά στή δομή του.

Αυτός ό γενικός κανόνας εκφράζεται πρακτικά μέ πέντε συγκεκριμένα σύνολα κανόνων πού παρουσιάζουμε παρακάτω.

Τά πέντε σύνολα κανόνων για τόν αστικό χώρο είναι:

1. Κτίρια

Σέ κάθε προσθήκη στον αστικό χώρο, κάποιο καινούριο κτίριο ή τμήμα κτιρίου τοποθετείται στή διαμορφούμενη

περιοχή. Αυτό τό κτίριο βοηθάει νά σχηματιστεί ένα ωραίο και άρμονικό ευρύτερο όλον στήν περιοχή πού είναι γύρω του, δημιουργεί δίπλα του καλοδιαμορφωμένο υπαίθριο χώρο και είναι από μόνο του μιά συνεκτική συμπαγής ένότητα. Κάθε κτιριακή προσθήκη επεκτείνει τόν ιστό τών υπαρχόντων κτιρίων και συχνά εφάπτεται σε αυτά. Ποτέ σχεδόν ένα νέο κτίριο δέν είναι μιά αυτόνομη μονάδα.

2. Χώροι πεζών

Τό κτίριο τοποθετείται και διαμορφώνεται μέ τέτοιο τρόπο, ώστε νά δημιουργεί καλοσχηματισμένους χώρους για τούς πεζούς, πού βοηθούν στή βελτίωση τής δομής πού ήδη υπάρχει ένμέρει στήν περιοχή ή άρχίζει νά εμφανίζεται. Ἐπίσης, κάθε τμήμα χώρου για τούς πεζούς βοηθάει στό νά γίνει ένα ωραίο ευρύτερο τμήμα του αστικού χώρου ακόμα πιό έλκυστικό, νά γίνει ένας τόπος μέ ιδιαίτερη ποιότητα πού σε κάνει νά θέλεις νά σταθείς εκεί.

3. Κήποι

Σέ όρισμένες περιπτώσεις, ή προσθήκη ενός κτιρίου μπορεί επιπλέον νά δημιουργήσει έναν ή περισσότερους κήπους. Οί κήποι προσθέτονται μόνο όπου υπάρχει λειτουργική άνάγκη σε σχέση μέ τό κτίριο και, όταν δημιουργούνται, αντιπροσωπεύουν τίς πιό ήσυχες και ιδιωτικές πλευρές του υπαίθριου χώρου.

4. Δρόμοι

Οί δρόμοι κατασκευάζονται προσθετικά, καθώς παρουσιάζεται ή άνάγκη νά έξυπηρετήσουν κάποια κτίρια. Ἄν κάποιο καινούριο κτίριο συμβεί νά μήν τοποθετηθεί δίπλα σε έναν υπάρχοντα δρόμο, τότε ό πλησιέστερος δρόμος επεκτείνεται για νά έξασφαλίσει προπέλαση στό κτίριο.

5. Χώροι στάθμευσης

Τέλος, μέ κάθε προσθήκη νέου κτιρίου, δημιουργείται και ένας χώρος στάθμευσης σε άπόσταση μέχρι 200 μ. από αυτό, εκτός άν οί άνάγκες του νέου κτιρίου μπορούν νά καλυφθούν από τόν χώρο στάθμευσης πού ήδη υπάρχει. Οί χώροι στάθμευσης δέν πρέπει ποτέ νά τοποθετούνται δίπλα σε κύριους χώρους πε-

credibly small. Said quite simply, we do not know how it works. The chances are that we shall be able to describe it properly, at some time, in the next hundred years.

But in the case of a city, we cannot afford the unconscious process of a single human brain, as in the case of poetry. And we cannot afford the ignorance which we have in biology. For very simply since hundreds, indeed thousands of people must cooperate to produce a city, even a part of a city, wholeness can only happen to the extent that we can make these laws explicit and can then introduce them openly into the normal urban process.

The need for this explicitness and public cooperation makes it, therefore, necessary for us to try to formulate the laws of growth in the case of cities.

We are faced then with the question: What kinds of laws, at however many different levels, are needed to create a growing whole in a city or in a part of a city.

In our work we have found it necessary to define a surprisingly rich and complex system of rules which operate on many different levels of urban structure. However, since there are so many different rules, at so many different levels, and since our space is limited here, we will give an over-

view of four basic rules, in which we will bring out their global aspects, and the way in which each one of them contributes to the creation of wholeness in the urban structure.

The four basic rules are:

- a) The development occurs piecemeal,
- b) The process is guided by a system of emerging wholes,
- c) The creation of positive urban space,
- d) Centering and urban growth.

a) *The development occurs piecemeal*

The urban process must be piecemeal, and go forward in small increments, so that the

ζών ή σέ κήπους.

**Δ. Ἡ δημιουργία κέντρων
καί ἡ αὐξηση τοῦ ἀστικού χώρου**
Ἡ διαδικασία αὐξησης τοῦ ἀστικού χώρου καθοδηγεῖται ἀπό τή δόμηση καί τήν ἱεράρχηση κέντρων πού δημιουργοῦν πεδία σημαντικοῦ χώρου. Γιά νά ἔχει ἡ ἀστική δομή τόν χαρακτήρα τῆς ὁλότητας, πρέπει κάθε τμήμα τῆς, ἀνεξάρτητα ἂν εἶναι ἀστικός ὑπαίθριος χώρος ἢ κτίριο, νά κατανοηθεῖ καί νά διαμορφωθεῖ σάν ἓνα κέντρο. Ἐνα κέντρο εἶναι πάντα μιά συγκροτημένη καί συνεκτική ὄντοτητα, τόσο λειτουργικά ὅσο καί γεωμετρικά, καί συνδέεται πάντα μέ μεγαλύτερες ὁλότητες, μέ πεδία ἀξιόλογου, οὐσιαστικοῦ χώρου. Ἀφοῦ ἡ διαδικασία ἀνάπτυξης τῆς ἀστικῆς δομῆς διέπεται ἀπό κέντρα, κάθε τμήμα τῆς ἀντιμετωπίζεται μέ μεγάλη προσοχή σάν ἓνα ξεχωριστό ὅλον. Στή διαδικασία ἀνάπτυξης, τά κέντρα καθορίζονται μέ ἓνα συγκεκριμένο τρόπο· μέ τόν καθορισμό αὐτῶν τῶν κέντρων, νέα κέντρα εἰσάγονται στή δομή, πού πρέπει μέ τή σειρά τους νά συγκεκριμενοποιηθοῦν. Γιά νά σχηματίσουμε μιά πολύπλοκη ἀστική δομή, πρέπει νά δώσουμε προσοχή στά κέντρα σέ ὅλες τίς κλίμακες, ἔτσι ὥστε νά δημιουργηθεῖ μιά δομή ἱεραρχημένη.

Τά τέσσερα σημεία πού ἀκολουθοῦν, θά ξεκαθαρίσουν τό πῶς ἓνα κέντρο μπορεῖ νά ὀριστεῖ καί νά κατανοηθεῖ.

• Ἐνα «κέντρο» δέν εἶναι ἀπλῶς, ὅπως ἀφήνει νά ἐννοηθεῖ ἡ λέξη, ἓνα σημείο πού τυχαίνει νά εἶναι τό κέντρο κάποιου εὐρύτερου πεδίου. Ἐνα κέντρο εἶναι μιά ὄντοτητα, ἂν θέλετε ἓνα «πράγμα». Μπορεῖ νά εἶναι ἓνα κτίριο, ἓνας ὑπαίθριος χώρος, ἓνας κήπος, ἓνα παράθυρο καί ταυτόχρονα ἓνα σύμπλεγμα ἀπό διάφορα τέτοια πράγματα.

• Ἐνα κέντρο ἀναφέρεται τόσο στόν χώρο ὅσο καί σέ συμπαγή ἀντικείμενα καί κτίρια. Κάθε κέντρο εἶναι, κατά συνέπεια, ἓνα ὅλον, πού συγκροτεῖται ἀπό δευτερεύουσες ὄντοτητες πού καθεμιά εἶναι ἐπίσης ἀπό μόνη τῆς ἓνα ὅλον.

• Γενικά, ἓνα κέντρο ἔχει κάποιο εἶδος στοιχειώδους συμμετρίας, κυρίως ἀξονικῆς, παρόμοιας μέ ἐκείνη τοῦ ἀνθρώπινου σώματος, μέ δεξιό καί ἀριστερό μέρος, καί ἓναν ἄξονα. Αὐτό δέν σημαίνει ὅτι ὅλα τά κέντρα εἶναι τελειῶς συμμετρικά. Φυσικά καί δέν εἶναι· ἀλλά

ὅταν ἐμφανίζεται μιά ἀσύμμετρη διάταξη, ἡ διαδικασία δημιουργίας κέντρων θά προσπαθήσει κατά κανόνα νά σχηματίσει τό ἀσύμμετρο κέντρο σάν ἓνα προϊόν ἀπλούστερων κέντρων πού εἶναι πράγματι συμμετρικά. Δέν ἐπιτρέπει τυχαῖες ἀσύμμετρες διατάξεις.

• Ὄταν κοιτάζουμε ἓνα κέντρο, βλέπουμε νά ἰσχύουν οἱ ἀκόλουθοι κανόνες:

α) Εἶναι ἀπό μόνο του ἓνα ὅλον μέ ἓνα ξεκάθαρο, ἤρεμο τρόπο, μέ τίς δικές του συμμετρίες.

β) Κάθε κύριο τμήμα του εἶναι ἀπό μόνο του ἐπίσης ἓνα ὅλον καί ἔχει καί αὐτό τίς δικές του συμμετρίες.

γ) Ὁ χώρος ἢ τά κτίρια πού βρίσκονται δίπλα του, στό μέτρο πού τό καθένα εἶναι ἀπό μόνο του ἓνα ὅλον, ἔχουν τίς δικές τους συμμετρίες.

δ) Κάθε κέντρο εἶναι πάντα μέρος κάποιου μεγαλύτερου ὅλου, πού εἶναι ξανά ἀπό μόνο του ἓνα κέντρο καί διαθέτει ἐπίσης κάποιες συγκεκριμένες συμμετρίες.

Στή διαδικασία τῆς ἀνάπτυξης, πάντα εἶναι δυνατόν ἓνα κέντρο νά εἶναι τελειῶς συμμετρικό. Στήν πραγματικότητα, κατά τήν τμηματική ἀνάπτυξη καθῶς τά κέντρα εἰσάγονται βῆμα πρὸς βῆμα, τό ἀποτέλεσμα περιέχει διαρκῶς περισσότερες ἀσυμμετρίες πού προκαλοῦνται ἀπό μιά ἀλληλουχία ἀναπόφευκτων ἀπρόβλεπτων περιστατικῶν. Αὐτό πού κυρίως συμβαίνει τελικά στή διαδικασία δημιουργίας κέντρων εἶναι ὅτι κάθε καινούριο κέντρο προσπαθεῖ νά εἰσαγάγει κάποια συμμετρία στό πεδίο, ἀλλά πάντα ἀποτυχαίνει. Αὐτό συμβαίνει, γιατί ἡ ἀφελῆς παρεμβολή ἑνός συμμετρικοῦ ἀντικειμένου εἶναι πάντα νεκρή, ὅσο αὐτό δέν εἶναι συσχετισμένο μέ τίς σύνθετες ἀσυμμετρίες γύρω του. Κάτι πού παλεύει νά συσχετιστεῖ μέ τό πολύπλοκο πεδίο πού ἔχει γύρω του, πού προσπαθεῖ νά τό ἐνοποιήσει καί νά τό κάνει ἓνα ὅλον, θά εἶναι πάντα σχεδόν συμμετρικό, ἀλλά ποτέ τελειῶς συμμετρικό· καί δέν θά εἶναι τελειῶς συμμετρικό, ὄχι σάν ἀποτέλεσμα *συγκεκριμένης πρόθεσης* γιά ἀσυμμετρία, ἀλλά γιατί αὐτό θά εἶναι τό *ἀναπόφευκτο* ἀποτέλεσμα μιᾶς ἔντονης προσπάθειας νά εἶναι ἀληθινό. Ἐνας ἀπό τούς λόγους γιά τούς ὁποίους μποροῦμε πάντα νά ἀναγνωρίσουμε τόσο γρήγορα μιά ἀληθινή δομή κέντρων, εἶναι τό γε-

γονός ὅτι μποροῦμε πάντα νά βροῦμε τήν ἀλήθεια στήν ἰσορροπία τῆς συμμετρίας καί τῆς ἀσυμμετρίας, ἀκόμα καί ὅταν δέν ξέρουμε τί συμβαίνει «λειτουργικά».

Τέλος, εἶναι πολύ σημαντικό νά ξέρουμε πῶς μπορεῖ ἓνα κέντρο νά δημιουργηθεῖ. Τά ἀκόλουθα ἑννέα σημεία περιγράφουν μιά μορφή τῆς διαδικασίας πού δημιουργεῖ κέντρα σέ ὅλες τίς κλίμακες μέσα στό ἀστικό περιβάλλον.

1. Ἡ διαδικασία μέ τήν ὁποία θά μπορέσουμε νά δημιουργήσουμε μιά δομή ἀπό κέντρα, ἀποτελεῖται ἀπό μιά καί μοναδική ἐνέργεια πού θά πρέπει νά ἐπαναληφθεῖ ξανά καί ξανά. Αὐτή ἡ ἐνέργεια συνίσταται στό νά φτιάξουμε, νά ἐπεξεργαστοῦμε, νά ἐνισχύσουμε καί νά συμπληρώσουμε κάποιο κέντρο πού ὑπάρχει ἢ ἀρχίζει νά ὑπάρχει.

2. Θά πρέπει νά ἀναγνωρίσουμε ὅτι κάθε στιγμή, ὅ,τιδήποτε εἶναι αὐτό πού δημιουργοῦμε, περικλείει μιά μεγάλη ποικιλία ἀπό κέντρα πού ὀρίζονται σέ πολλά διαφορετικά επίπεδα. Αὐτά τά κέντρα δέν θά εἶναι ὅλα καθορισμένα στόν ἴδιο βαθμό. Μερικά θά εἶναι πλήρως ἀναπτυγμένα, μερικά ἐνμέρει ἀναπτυγμένα καί μερικά θά εἶναι μόνο ἀμυδρά ὀρατά, σάν ψίθυρος πού εἶναι μόλις κατανοητός ἀλλά ὑποδεικνύεται ἀπό τήν ὑπάρχουσα δομή.

3. Αὐτό ἰσχύει ἐπίσης καί γιά τήν πρώτη πρώτη στιγμή, τή στιγμή πού ἀρχίζουμε τή δουλειά μας. Ἀνεξάρτητα ἀπό τό ἂν ἀρχίζουμε μέ ἓνα λευκό φύλλο χαρτί, ἓναν τοῖχο δωματίου ἢ μιά κολόνα κτιρίου, ὑπάρχει ἤδη, ἀκόμα καί στήν ἀδιακόσμητη φάση τους, μιά δομή ἀπό κέντρα, μερικά ἔντονα καθορισμένα, ἀλλά ἀσθενέστερα καθορισμένα καί ἄλλα ἀμυδρά ὑποδεικνυόμενα.

4. Ἡ πρωταρχική ἐνέργεια, ἄσχετα μέ τό ἂν ἐφαρμόζεται στό λευκό ἀδιαμόρφωτο χαρτί, οἰκόπεδο ἢ κτίριο, ἢ ἐφαρμόζεται στή μέση τῆς διαδικασίας ἐμφάνισης ἑνός διακοσμητικοῦ στοιχείου ἢ μιᾶς δομῆς, συνίσταται στό νά πάρουμε ἓνα ἀπό τά ἐμφανιζόμενα κέντρα καί νά τό ἀναπτύξουμε. Ἐν τὸ κέντρο εἶναι ἤδη πλήρως διαμορφωμένο, αὐτό μπορεῖ νά σημαίνει ἀπλά νά τό ἐπεξεργαστοῦμε στίς λεπτομέρειές του. Ἐν εἶναι μισοσχηματισμένο, μπορεῖ νά σημαίνει νά τό ἐνισχύσουμε. Ἐν ἀπλῶς ὑπάρχουν γι' αὐτό ἀμυδρές ἐνδείξεις, αὐτό μπορεῖ νά σημαίνει νά τό φέρουμε στό

necessary attention can be paid to the vast array of emerging structures which occur at many different levels, and so that the wholeness of these different emerging structures can be increased and intensified as the process goes forward.

b) The process is guided by a system of emerging wholes

In order to give order to the piecemeal growth, we must be conscious of the system of growing wholes, which occur at different levels of structure. At each moment the system of emerging wholes, some

partially completed wholes, and some as yet unformed wholes, which are so far only vaguely hinted at.

c) The creation of a positive urban space
In order to make open space effective, its definition must precede the definition of buildings. This means that buildings are placed above all in such a way as to create positive open space.

d) Centering and urban growth
The process of urban growth is guided by the construction of centers and hierarchy of

centers... which create fields of valuable space. In order to attribute wholeness to the urban structure each part of it, urban open space as well as buildings, have to be understood and shaped as centers.

Let us explain all this in another way. In the case of the development of an urban area there is a certain configuration which consists of all of what has been built up to that moment. If we are now going to try to make one "next" proposal, about what to build, we must ask ourselves "what is the best possible place to put the next proposal", or

φῶς, νά τό δημιουργήσουμε.

5. Παρόλο πού ἡ ἐπιχείρηση τοῦ σχηματισμοῦ, τῆς ἀνάπτυξης καί τῆς ἐπεξεργασίας ἑνός κέντρου ἀρχίζει συνήθως μέ προσοχή σέ κάποιο συγκεκριμένο κέντρο πού ἐμφανίζεται σιγά σιγά, θά πρέπει ἡ ἐπιχείρηση αὐτή, γιά νά μπορέσει νά λειτουργήσει, νά ἔχει μιά πολύ περίπλοκη δομή, πού μπορεῖ νά ἐξηγηθεῖ ἀπό τά ἀκόλουθα τρία σημεία.

α) Καθώς ἀναπτύσσουμε, σχηματίζουμε καί τελειοποιούμε τό δημιουργούμενο κέντρο, πρέπει συγχρόνως νά ἀναπτύσσουμε, νά σχηματίζουμε καί νά τελειοποιούμε κάποιο μεγαλύτερο κέντρο, μέσα στό ὁποῖο τό πρῶτο κέντρο εἶναι ἐνσωματωμένο.

β) Ταυτόχρονα, πρέπει συνειδητά νά δημιουργοῦμε, νά ἀναπτύσσουμε καί νά τελειοποιούμε κάποιο μικρότερο κέντρο ἢ κέντρα μέσα στό πρῶτο.

γ) Παράλληλα, πρέπει ἐπίσης νά δημιουργοῦμε καί νά ἀναπτύσσουμε ἄλλα κέντρα τοῦ ἴδιου μεγέθους, πού βρίσκονται δίπλα στό ἀρχικό.

Ἄπό αὐτά, τό πιό σημαντικό εἶναι τό μεγαλύτερο κέντρο. Ἡ διαδικασία ἐφαρμόζεται καλύτερα στήν πράξη ὅταν δίνουμε, προπάντων, προσοχή στό μεγαλύτερο κέντρο, καί παράλληλα ἐπιτρέπουμε τήν ἀνάπτυξη τοῦ μεσαίου κέντρου καί συγχρόνως τῶν ἄλλων μεσαίων κέντρων, ὅποτε καί τά μικρά κέντρα πρόκειται νά ἀκολουθήσουν σχεδόν αὐτόματα.

6. Αὐτά τά τρία ἐπίπεδα χειρισμῶν μποροῦν νά παρασταθοῦν διαγραμματικά ὡς ἑξῆς:

α. Μεγαλύτερα κέντρα

|
Ἄρχικό κέντρο — γ. Κέντρα τοῦ
| ἴδιου μεγέθους

β. Μικρότερα κέντρα

7. Εἶναι μέσα στή φύση αὐτῆς τῆς διαδικασίας τό ὅτι ἡ προσοχή μας θά μετατοπιστεῖ, ἀφοῦ ἀσχοληθοῦμε μέ ἕνα κέντρο γιά λίγο. Αὐτό θά συμβεῖ γιά διάφορους λόγους. Ἐνμέρει θά συμβεῖ ἀπλῶς γιατί ἡ συγκεκριμένη ἐνέργεια πού πραγματοποιοῦμε συμπληρώνεται, καί ὁ νοῦς μας ψάχνει γιά κάτι ἄλλο. Παράλληλα, θά συμβεῖ γιατί στή διάρκεια τῆς ἐπεξεργασίας τῶν κέντρων μέ τά ὁποῖα ἀσχολούμαστε, κάτι καινούριο δημιουργεῖται, πού προσφέρει ἐνδείξεις γιά καινούρια κέντρα, πού δέν ὑπῆρχαν πρίν, καί ὁ νοῦς μας μεταπηδᾷ

σέ αὐτά.

8. Σέ αὐτή τή φάση, ὅταν μιά ἐνέργεια ὀλοκληρώνεται, ξανακατευθύνουμε τήν προσοχή μας σέ κάποιο καινούριο κέντρο καί ξαναρχίζουμε. Μερικές φορές εἶναι πολύ χρήσιμο νά κατευθύνουμε τήν προσοχή μας σέ ἕνα κέντρο πού ἤδη ὑπάρχει καί χρειάζεται νά ἐνισχυθεῖ. Παρ' ὅλα αὐτά, ἔχει συχνά περισσότερο νόημα νά χρησιμοποιήσουμε ὅλη μας τήν ἐνέργεια γιά νά θεωρήσουμε συνολικά τή δομή πού μελετᾶμε, νά ἐρευνήσουμε γιά κάποιο μισοκαλυμμένο καινούριο κέντρο πού ἀρχίζει νά ξεπροβάλλει ἢ πού ὑπάρχει σέ ἀτελή μή συγκροτημένη μορφή. Μποροῦμε τότε νά στρέψουμε τή δραστηριότητά μας στήν ἐνίσχυση καί τήν ἐπεξεργασία αὐτοῦ τοῦ ἡμιτελοῦς, ἐμφανιζόμενου κέντρου.

9. Εἶναι πολύ σημαντικό νά ἐξετάσουμε μέ τόν ἴδιο τρόπο καί ἐκεῖνες τίς περιοχές ὅπου δέν ὑπάρχει κανένα κέντρο. Πρέπει νά ἐργαστοῦμε σκληρά γιά νά ἐντοπίσουμε καί ἐκεῖ κάποιο ἐμφανιζόμενο κέντρο, ὥστε τελικά νά μὴ μείνει καμιά περιοχή πού νά μὴν ἀνήκει τουλάχιστο σέ ἕνα κέντρο.

Ἄς προσπαθήσουμε νά ἐξηγήσουμε ὅλα αὐτά μέ ἕναν ἄλλο τρόπο. Στήν περίπτωση ἀνάπτυξης μιᾶς ἀστικής περιοχῆς, ὑπάρχει ἀρχικά μιά συγκεκριμένη κατάσταση πού συνίσταται σέ ὅ,τι ἔχει χτιστεῖ ὡς ἐκείνη τή στιγμή. Ἄν τώρα προσπαθήσουμε νά διατυπώσουμε μιά «ἐπόμενη» πρόταση σχετικά γιά τό τί θά ἔπρεπε νά χτιστεῖ, πρέπει νά ἀναρωτηθοῦμε «ποιά εἶναι ἡ καλύτερη δυνατή θέση γιά νά τοποθετήσουμε τό ἐπόμενο κτίριο» ἢ «τί εἶδους κτίριο, σέ ποιά θέση καί μέ ποιά μορφή θά συμβάλει περισσότερο στό νά κάνει τήν περιοχή στήν ἐπόμενη φάση τῆς πληρέστερη καί πιό ὀλοκληρωμένη στό σύνολό της». Αὐτό εἶμαστε σέ θέση νά τό κάνουμε, γιατί μποροῦμε νά δώσουμε προσοχή στήν περιοχή τῆς ἐπέμβασης ὅπως εἶναι τώρα, νά «ἀκούσουμε» μέ τό ἐσωτερικό μας αὐτί τά κενά, τήν ἔλλειψη ὀλότητας, τίς πιό οὐσιαστικές τῆς ἀτέλειες, καί τότε νά κάνουμε ὅ,τι μποροῦμε γιά νά τή διορθώσουμε, νά τή θεραπεύσουμε κάνοντας αὐτό πού θά συμβάλει περισσότερο ἀπό ὅ,τιδήποτε ἄλλο στό νά ἀναπτύξει τήν ὀλότητά της.

Ἡ οὐσία τῆς διαδικασίας δημιουργίας

κέντρων εἶναι τό νά ψάχνεις πάντα στό μυαλό σου γιά τό πιό δραματικό κενό, τό πιό φτωχό σημείο, γιά τή ρωγμή πού τό κλείσιμο τῆς θά συμβάλει περισσότερο στό νά θεραπεύσει καί νά διαμορφώσει τό ἄγνωστο ἀκόμα ἀναδυόμενο ὄλον.

Καί φυσικά, οἱ συνέπειες αὐτῆς τῆς ἀντιμετώπισης εἶναι ὅτι σέ κάθε σημείο ρωτᾷς τόν ἑαυτό σου τί πρέπει νά κάνεις κατόπι, ἔχοντας μέσα σου τή σιγουριά ὅτι ὑπάρχει μιά καλύτερη ἀπάντηση καί ἐσύ ἀφουγκράζεσαι καί προσπαθεῖς νά πιάσεις αὐτή τήν ἀπάντηση. Αὐτό δέν σημαίνει βέβαια ὅτι πάντα ὑπάρχει μόνο μιά καλύτερη ἀπάντηση. Μπορεῖ νά ὑπάρχουν δύο καί τρεῖς, ἴσως ἐξίσου καλές, ἀλλά ἡ δική σου στάση, τήν κάθε στιγμή, θά πρέπει νά εἶναι «ποῖο εἶναι τό ἀπλούστερο καί καλύτερο πράγμα πού μπορῶ νά κάνω αὐτή τή στιγμή γιά νά ζωντανέψω τό ὄλον».

Καί βέβαια, μέ αὐτή τή στάση, ὅ,τι προτείνεις σέ μιά συγκεκριμένη στιγμή γιά μιά δεδομένη περιοχή τῆς μελέτης, θά εἶναι τελείως διαφορετικό ἀπό ὅ,τι θά πρότεινες μιά στιγμή μετά, ἀφοῦ θά εἶχε πραγματοποιηθεῖ μιά ἀκόμα ἐπέμβαση στόν χώρο τῆς μελέτης, γιατί τότε ἡ Gestalt τοῦ ὅλου θά εἶχε ἀλλάξει καί αὐτό πού θά χρειαζόταν τώρα γιά νά συμπληρωθεῖ τό ὄλον, θά ἦταν τελείως διαφορετικό ἀπό ὅ,τι ἦταν μιά στιγμή πρίν. Ὅταν αὐτό κατανοηθεῖ σωστά, τότε, ἐπιτέλους, θά γίνει ἀντιληπτό ὅτι σέ αὐτή τή διαδικασία δέν ὑπάρχει σχεδόν καθόλου χώρος γιά ὅ,τιδήποτε εἶναι προσωπικό - μέ τήν ἐγκεντρική ἔννοια - γιατί ὁ καθένας γίνεται ἀπλά ὁ φορέας, μέσα ἀπό τόν ὁποῖο οἱ ἀπαιτήσεις τοῦ χώρου μιλοῦν καί κάνουν τόν ἑαυτό τους αἰσθητό, καί ἡ ἀναδυόμενη λύση γίνεται τό προϊόν τῶν ἐσωτερικῶν ἐπικλήσεων τοῦ χώρου καί ὄχι τό προϊόν τοῦ καπρίτσιου καί τῶν φαντασιώσεων. Ἄλλά στό μέτρο πού ἡ ἐσωτερική σου ἀκοή εἶναι ὀξυμένη, στό μέτρο πού μπορεῖς νά ἀκούσεις αὐτό πού τό ἔργο ζητάει στό σύνολό του καί σέ κάθε δεδομένη στιγμή, θά δημιουργήσεις κάτι πολύ πιό θαυμαστό ἀπό ὅ,τιδήποτε θά μπορούσες νά ὀνειρευτεῖς προσπαθώντας νά εἶσαι πρωτότυπος, γιατί θά εἶναι πολύ πιό στέρεα θεμελιωμένο στήν πραγματικότητα πού ἤδη ὑπάρχει.

“what proposal, placed where and formed how will do the most to make the site more complete, more whole, at the next stage, as a totality”. We are able to do this because we can pay attention to the site in its present state, “listen” with our inner ear, for the gaps, for the lack of wholeness, for its most essential incompleteness, and then, do what we can to mend it, to heal it by doing one thing which does more than any other to make the entire project more whole. With the inner certainty that there is one best answer and that you are listening, trying to find that answer. This does not

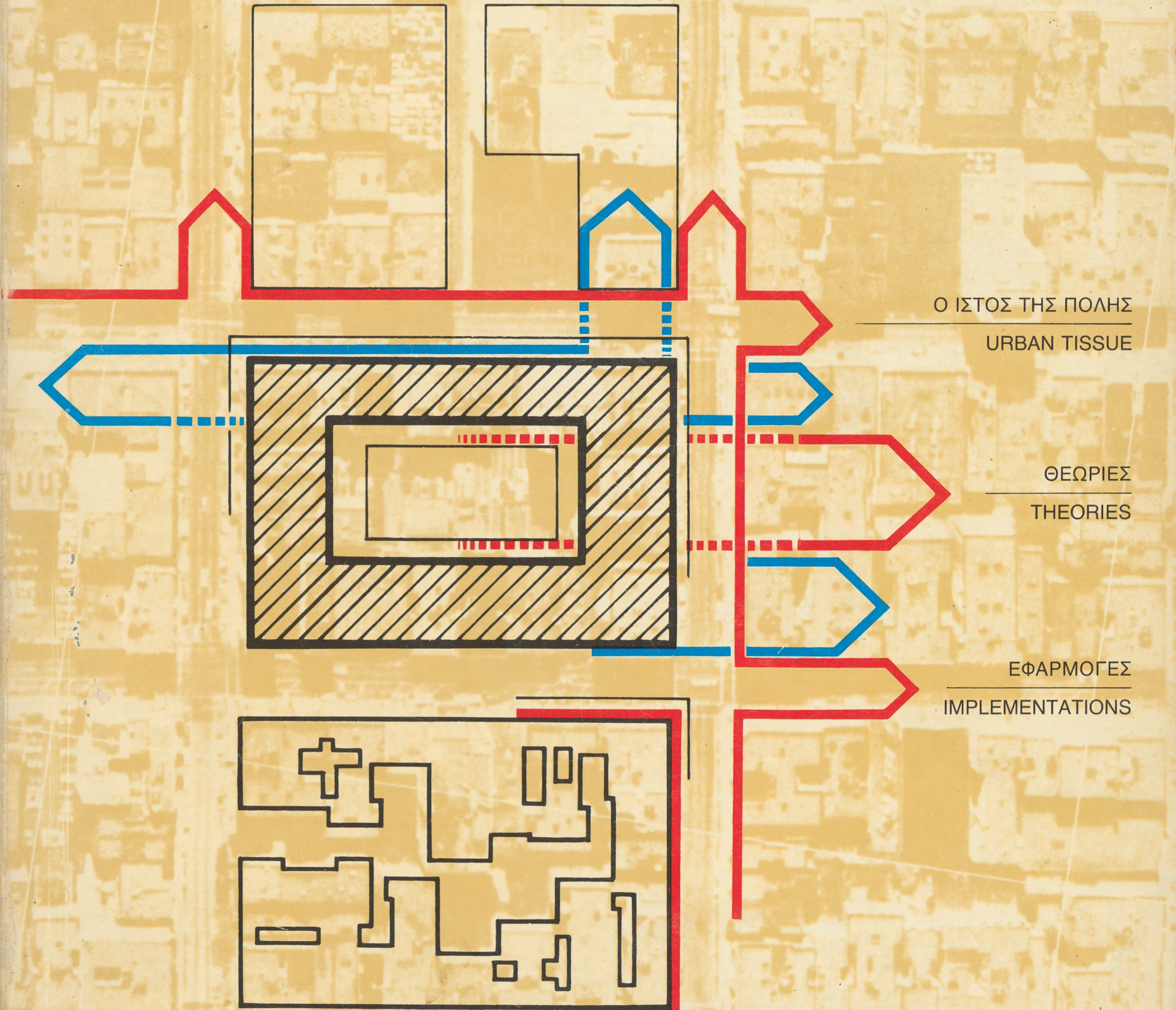
mean that there always is one best answer. There may be two or three perhaps, almost equally good. But, your mental attitude, at each moment, must be “what is the simple best thing that I can do, at this moment, to bring the whole to life”.

And of course within this attitude, what you propose at a certain time for a given area of the project will be entirely different from what you would propose a moment later, after one more project has been added, because the gestalt of the whole has changed entirely, and what is needed now, to make the whole complete, is entirely different

from what it was a moment before.

When this is understood properly, then, finally it will be realized that in this process there is almost no room at all for anything which is personal... in the egocentric sense... because everybody merely becomes the vehicle, the medium through which the demands of the site speak, and make themselves felt... and the emerging project is a product of the inner shouting of the site, not a product of whimsy of fantasy.

αρχιτεκτονικα θεματα architecture in greece 16/1982

Ο ΙΣΤΟΣ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ
URBAN TISSUE

ΘΕΩΡΙΕΣ
THEORIES

ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ
IMPLEMENTATIONS

